

AȘEZĂRI ȘI ARHITECTURĂ RURALĂ TRADIȚIONALĂ ÎN OLTENIA

Anca Ceașescu

Așezarea este „grup de construcții (locuințe) care alcătuiesc un mediu de viață umană, o realitate complexă care nu poate fi ilustrată decât diferențiat, atât din perspectivă istorică, funcțiile și aspectul variind în timp, cât și din perspectivă spațială” (*Dicționarul de Geografie Umană*, 1999).

Oltenia, regiune situată în sud-vestul României, prin trăsăturile fizico-geografice și de habitat, se constituie într-un areal unde așezările au avut o dezvoltare timpurie, încă din preistorie. În peisajul geografic al regiunii, așezările rurale constituie forma dominantă de habitat, care se impune în peisajul geografic, ca formațiune spațială distinctă, cu un grad propriu de organizare a teritoriului și cu caracteristici specifice în ceea ce privește valorificarea resurselor naturale. Satul constituie, de fapt, pentru peisajul geografic românesc, cea mai veche formă de locuire, care, prin însuși procesul istoric de formare s-a diferențiat clar în ceea ce privește modul de organizare a spațiului, fizionomia, gradul de confort, activitatea productivă. Satul, prin înfățișarea sa și clădirile vechi ascunde o incontestabilă istorie nescrisă a vieții de la țară, cu un real potențial cultural.

Ansamblul condițiilor naturale (relief, climă, hidrografie, resurse pedologice), dar și condițiile social-istorice proprii teritoriului dintre Carpați și Dunăre au avut un rol important în popularea regiunii și în permanența habitatului, precum și în individualitatea culturii populare. Comunitățile umane au fost prezente în acest spațiu geografic încă din neolitic, drept mărturie fiind descoperirile arheologice din zonă. Primele mențiuni documentare privind așezările din acest areal geografic datează din sec. XIII-XIV: Celei, județul Olt (menționat la 5 iunie 1247), Sălcișor, lângă balta Bistreț (27 iunie 1385), Vadul Cumanilor, Toporna și Hrisomuinți (3 octombrie 1385).

Dacă în localizarea așezărilor, elementul suport l-a constituit relieful, care, în funcție de particularitățile sale, a impus amplasări diversificate ale vetrelor, morfostructura așezărilor este influențată și de factorul economic. Astfel, satele din câmpie au, în cea mai mare parte, o structură adunată, cu vetre bine conturate și net delimitate de teritoriul economic (moșia). În regiunea de deal și de podiș predomină așezările cu structură răsfirată, cu gospodăriile dispuse, în cea mai mare parte, de-a lungul axelor rutiere, cu grădini și terenuri mari cultivate în jurul lor. Această structură este, în primul rând, rezultatul activităților agricole diversificate (culturi de cereale, pomi fructiferi, pășuni, creșterea animalelor).

Componenta principală a vetrei satului este gospodăria, iar în cadrul acesteia locul „central” îi revine locuinței, având în vedere multitudinea funcțiilor sale: loc de adăpost, spațiu de desfășurare a activităților casnice, de întrunire a membrilor familiei, de însușire și transmitere a experienței generațiilor anterioare, de adoptare a unor norme de conduită morală și etică. Existența unor particularități zonale de ordin fizico-geografic, cultural, istoric și economic au condus la evoluția unor „stiluri” arhitecturale locale. Casele tradiționale au cunoscut, de-a lungul secolelor, două forme: bordeiul și locuința construită la suprafața solului, care, la rândul său, este de două tipuri: casa joasă, cu un singur nivel (dominantă în zona de câmpie, cât și în regiunea colinară) și casa cu etaj sau casa înaltă (în regiunile deluroase din nordul Olteniei).

Ca element de particularizare în spațiul analizat este prezența bordeiului. Acesta se înscrie ca element de o reală valoare culturală, reprezentând una dintre „comorile” neamului nostru. Bordeiul este cel mai vechi tip de locuință cunoscut pe teritoriul României. Săpat în întregime sau pe jumătate în pământ și acoperit cu pământ, paie sau stuf, bordeiul a fost dominant în sudul Olteniei, cu precădere în mediul rural, unde a continuat să existe din neolitic până în contemporaneitate, alături de casa construită la suprafața solului. Planul de organizare interioară era similar locuințelor la suprafața solului, prezentând deosebiri numai în ceea ce privește elementele de detaliu. Pe lângă utilizarea ca locuință umană, bordeiul a mai avut și alte folosințe: biserici-bordei, bordeiul-pivniță, bordeiul-cârciumă, bordeiașul (pentru animale).

Începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea, în zona de câmpie a Olteniei se generalizează locuința construită la suprafața solului, pe orizontală, din materiale diferite, în exclusivitate de proveniență locală: lemn, pământ sau lut, cărămidă, din care s-au ridicat pereții, pământ bătut, piatră neregulată de râu, pentru temelie. Cea mai mare răspândire au avut-o casele cu două și trei încăperi, așezate una lângă alta, în linie, și prevăzute cu o prispă prin care se făcea accesul în locuință. Interiorul casei reunește obiecte cu caracter funcțional și de decor, constituindu-se astfel într-o componentă esențială a civilizației populare românești.

În regiunile deluroase din nordul Olteniei, casa țărănească tradițională are caracteristici proprii, rezultate din adaptarea la forma terenului, la condițiile mediului natural înconjurător, la condițiile istorice și social-economice. În aceste zone, cu teren accidentat, casa are înfățișarea unei clădiri cu parter și etaj. La parter se găsesc una sau două încăperi spațioase numite pivniță/pivnițe folosite pentru păstrarea produselor alimentare, iar la etaj se găsește locuința propriu-zisă cu două sau trei încăperi și o prispă închisă cu balustradă. Tot în zona colinară, alături de splendidele case țărănești, au existat, în trecut, și culele, reprezentative fiind cele din Gorj.

Pe lângă aspectele arhitecturale, frecvent se adaugă aspecte ornamentale ce particularizează locuințele. Astfel, casa îmbină partea funcțională cu cea estetică, existând o adevărată artă a ornamentațiilor: „în specificul casei țărănești se crează o adevărată artă a pridvoarelor, prin creștăturile stâlpilor, parapetele cu traforuri bogate și cornișe cu danteluri” (A. Pănoiu, 2004, p. 120). Motivele ornamentale aparțin sferei geometricului, alături de motive cosmomorfe, vegetale, zoomorfe și antropomorfe stilizate. Regăsite doar pe anumite elemente de arhitectură (stâlpii prispei, ai porților, ancadramentele ferestrelor, pe porți, uși ș.a.), ele depășesc zona esteticului și dobândesc o semnificație dacă sunt privite ca sisteme de simboluri. Aceste simboluri, având semnificații magico-religioase, aparțin unei mentalități și concepții populare, ale cărei rădăcini coboară cu mult în istorie.

În timp, arhitectura tradițională s-a dezvoltat, adaptându-se cerințelor, dar reflectând permanent condițiile de mediu, istorice, sociale și, mai ales, economice. Vechea casă oltenească, un adevărat document al universului arhaic rural, o mărturie a unui mod de viață din veacurile trecute, este astăzi pe cale de dispariție. Chiar dacă, Oltenia este una dintre regiunile unde se îmbină tradiția cu inovația, arhitectura tradițională a fost, treptat, abandonată, locul acesteia fiind luat de modelele arhitecturale cu influență urbană. Realizările constructorului tradițional, reprezentând mărturii materiale ale relației omului cu mediul natural și ale potențialului creator uman, se găsesc, în prezent, doar în muzee etnografice în aer liber. Aici, bordeiul sau casele din nordul Olteniei, unde abundența materialului lemnos a fost determinantă în realizarea unei adevărate arhitecturi a lemnului, oferă elemente din imaginea satului tradițional oltenesc, conservând un mod de existență, specific locuitorilor acestor meleaguri.

De asemenea, obiectele de uz casnic și gospodăresc, piesele de mobilier, textilele de interior ale casei tradiționale, confecționate cu multă pricepere și dăruire de membrii familiei sau de meșteri specializați, constituie bunuri cu valoare etnografică deosebită, înscriindu-se ca expresie a valorilor, credințelor și cunoștințelor poporului român.